

Vicepresidència Primera i Conselleria de Cultura i Esport

DECRET 50/2024, de 29 d'abril, del Consell, per a la declaració de bé d'interès cultural, amb la categoria de bé immaterial, de l'activitat tradicional cultura del cànem de Callosa de Segura [2024/3800]

L'article 49.1.5 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana estableix la competència exclusiva de la Generalitat en matèria de patrimoni històric, artístic, monumental, arquitectònic, arqueològic i científic. Així mateix, l'article 26.2 de Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del patrimoni cultural valencià, disposa que la declaració d'un bé d'interès cultural s'ha de fer mitjançant un decret del Consell, a proposta de la conselleria competent en matèria de cultura. Tot això, sense perjudi de les competències que l'article 6 de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, reserva a l'Administració general de l'Estat.

D'altra banda, la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interès cultural les activitats, les creacions, els coneixements, les pràctiques, els usos i les tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes de vida tradicionals dels valencians, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i especialment les que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Mitjançant una resolució de 6 d'octubre de 2023 de la Vicepresidència Primera i Conselleria de Cultura i Esport, es va acordar incoar l'expedient per a la declaració de bé d'interès cultural, amb la categoria de bé immaterial, de l'activitat tradicional cultura del cànem de Callosa de Segura.

En la tramitació de l'expedient s'ha concedit tràmit d'audiència a l'Ajuntament de Callosa de Segura.

En compliment del que disposa l'article 27 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, en l'expedient consten els informes favorables de la Universitat Miguel Hernández d'Elx i el Consell Valencià de Cultura.

Per tot això, complits els tràmits previstos en l'article 43 de la Llei 5/1983, del Consell, i els articles 26 i següents de la Llei 4/1998, del patrimoni cultural valencià, a proposta del vicepresident primer i conseller de Cultura i Esport, i amb la deliberació prèvia del Consell, en la reunió del dia 29 d'abril de 2024.

DECRETE

Article 1. Objecte

El present decret té per objecte la declaració del bé d'interès cultural, amb la categoria de bé immaterial, de l'activitat tradicional cultura del cànem de Callosa de Segura.

Article 2. Descripció del bé i valors

De conformitat amb els articles 28 i 45 de la Llei de la Generalitat Valenciana 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, es fan constar en els annexos del present decret la descripció del bé i els seus valors.

Article 3. Mesures de protecció i salvaguarda

La protecció de l'activitat tradicional cultura del cànem de Callosa de Segura com a patrimoni cultural immaterial es concretarà en les mesures següents:

- Realitzar treballs d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.
- Incorporar els testimonis disponibles a suports materials que garantisquen la seua protecció i preservació.
- Vetlar pel normal desenvolupament i pervivència d'esta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures.

Vicepresidència Primera y Conselleria de Cultura y Deporte

DECRETO 50/2024, de 29 de abril, del Consell, para la declaración de bien de interés cultural, con la categoría de bien inmaterial, de la actividad tradicional Cultura del Cãnamo de Callosa de Segura. [2024/3800]

El artículo 49.1. 5º del Estatuto de Autonomía de la Comunitat Valenciana, establece la competencia exclusiva de la Generalitat en materia de patrimonio histórico, artístico, monumental, arquitectónico, arqueológico y científico. Asimismo, el artículo 26.2 de Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano dispone que la declaración de un Bien de Interés Cultural se hará mediante decreto del Consell, a propuesta de la conselleria competente en materia de cultura. Todo ello sin perjuicio de las competencias que el artículo 6 de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español reserva a la Administración General del Estado.

Por otro lado, la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece en el artículo 45 que serán declarados bienes inmateriales de interés cultural las actividades, las creaciones, los conocimientos, las prácticas, los usos y las técnicas que constituyen las manifestaciones más representativas y valiosas de la cultura y de las formas de vida tradicionales de los valencianos, así como las tradiciones en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y especialmente las que han sido objeto de transmisión oral, y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Mediante una resolución de 6 de octubre de 2023, de la Vicepresidencia Primera y Conselleria de Cultura y Deporte, se acordó tener por incoado expediente para la declaración de bien de interés cultural, con la categoría de bien inmaterial, de la actividad tradicional Cultura del Cãnamo de Callosa de Segura.

En la tramitación del expediente se ha concedido trámite de audiencia al ayuntamiento de Callosa de Segura.

En cumplimiento de lo dispuesto en el artículo 27 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano, constan en el expediente los informes favorables de la Universidad Miguel Hernández de Elche y el Consell Valencià de Cultura.

Por todo ello, cumplidos los trámites previstos en el artículo 43 de la ley 5/1983, del Consell y en los artículos 26 y siguientes de la Ley 4/1998, del Patrimonio Cultural Valenciano, a propuesta del vicepresidente primero y conseller de Cultura y Deporte, y previa deliberación del Consell, en su reunión del día 29 de abril de 2024.

DECRETO

Artículo 1. Objeto

El presente decreto tiene por objeto la declaración del bien de interés cultural, con la categoría de bien inmaterial, de la actividad tradicional Cultura del Cãnamo de Callosa de Segura.

Artículo 2. Descripción del bien y valores

De conformidad con los artículos 28 y 45 de la Ley de la Generalitat Valenciana 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, se hacen constar en los anexos del presente decreto la descripción del bien y sus valores.

Artículo 3. Medidas de protección y salvaguardia

La protección de la actividad tradicional Cultura del Cãnamo de Callosa de Segura como patrimonio cultural inmaterial, se concretará en las medidas siguientes:

- Realizar trabajos de identificación, descripció, investigació, estudio y documentació con criterios científicos.
- Incorporar los testimonios disponibles a apoyos materiales que garanticen su protección y preservación.
- Vetlar por el normal desarrollo y pervivencia de esta manifestación cultural, así como tutelar la conservación de sus valores tradicionales y su transmisión a las generaciones futuras.

Qualsevol canvi que excedisca el desenvolupament normal dels elements que formen esta manifestació cultural s'haurà de comunicar a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural per a, si és el cas, l'autorització administrativa i la modificació consegüent de la present declaració.

Les accions de salvaguarda que es projecten hauran de tindre en compte, de manera molt especial, els riscos de desvirtuació que es podrien derivar del turisme massiu, així com la necessitat de valorar i protegir adequadament els oficis tradicionals associats a esta manifestació.

La gestió del bé l'exerciran l'Ajuntament de Callosa de Segura, l'Escola dels Treballs Artesanals del Cànem i el Museu del Cànem, amb tots els actors d'esta manifestació immaterial, que seran els que decidisquen sobre aspectes materials i immaterials, així com sobre el desenvolupament de la manifestació cultural esmentada.

DISPOSICIONS ADDICIONALS

Primera. Publicació i inscripció

El present decret es publicarà en el Diari Oficial de la Generalitat Valenciana i en el Boletín Oficial del Estado, i la declaració s'inscriurà en la secció primera de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià; així mateix, es comunicarà al Registre general de béns d'interès cultural del Ministeri de Cultura.

Segona. Absència d'incidència en el gasto públic de la present disposició

La implementació i el desplegament posterior del present decret no podrà tindre cap incidència en la dotació de cap dels capítols de gasto assignats a la Vicepresidència Primera i Conselleria de Cultura i Esport, que, en tot cas, s'haurà d'atendre amb els mitjans personals i materials de la conselleria competent per raó de la matèria.

Tercera. Recursos

Contra el present acte, que esgota la via administrativa, els interessats podran interposar un recurs contenciós administratiu, en el termini de dos mesos, comptats des del següent al de publicar-se, davant de la Sala Contenciosa Administrativa del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana, d'acord amb el que estableixen els articles 10.1.a i 46.1 de la Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa o, potestativament, un recurs de reposició davant d'este mateix òrgan, en el termini d'un mes, comptat en els termes esmentats, de conformitat amb el que disposen els articles 123 i 124 de la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del procediment administratiu comú de les administracions públiques, sense perjudi que els interessats puguin interposar qualsevol altre que estimen procedent.

DISPOSICIÓ FINAL

Única. Entrada en vigor

El present decret produirà efectes l'endemà de publicar-se en el Diari Oficial de la Generalitat Valenciana.

València, 29 de d'abril de 2024

El president de la Generalitat
CARLOS MAZÓN GUIXOT

El vicepresident primer i conseller de Cultura i Esport
VICENTE JOSÉ BARRERA SIMÓ

Cualquier cambio que exceda el desarrollo normal de los elementos que forman esta manifestación cultural se deberá comunicar a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural para, en su caso, su autorización administrativa y consiguiente modificación de la presente declaración.

Las acciones de salvaguardia que se proyectan deberán tener en cuenta, de manera muy especial, los riesgos de desvirtuación que se podrían derivar del turismo masivo, así como la necesidad de valorar y proteger adecuadamente los oficios tradicionales asociados a esta manifestación.

La gestión del bien la ejercerán el Ayuntamiento de Callosa de Segura, la Escuela de los trabajos artesanales del cáñamo y el Museo del cáñamo, junto con todos los actores de esta manifestación inmaterial, que serán los que decidan sobre aspectos materiales e inmateriales, así como sobre el desarrollo de la mencionada manifestación cultural.

DISPOSICIONES ADICIONALES

Primera. Publicación e inscripción

El presente decreto se publicará en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* y en el *Boletín Oficial del Estado*, y la declaración se inscribirá en la Sección Primera del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano comunicándose, asimismo, al Registro General de Bienes de Interés Cultural del Ministerio de Cultura.

Segunda. Ausencia de incidencia en el gasto público de la presente disposición

La implementación y posterior desarrollo del presente Decreto no podrá tener incidencia alguna en la dotación de todos y cada uno de los capítulos de gasto asignada a la Vicepresidencia Primera y Conselleria de Cultura y Deporte, y en todo caso deberá ser atendido con los medios personales y materiales de la Conselleria competente por razón de la materia.

Tercera. Recursos.

Contra el presente acto, que agota la vía administrativa, los interesados podrán interponer recurso contencioso-administrativo en el plazo de dos meses, a contar desde el siguiente al de su publicación, ante la Sala de lo Contencioso-Administrativo del Tribunal Superior de Justicia de la Comunitat Valenciana, de acuerdo con lo establecido en los Artículos 10.1.a y 46.1 de la Ley 29/1998, de 13 de julio, reguladora de la jurisdicción contencioso-administrativa, o potestativamente, recurso de reposición ante este mismo órgano, en el plazo de un mes, computado en los términos ya referidos, de conformidad con lo dispuesto en los artículos 123 y 124 de la Ley 39/2015, de 1 de octubre, del procedimiento administrativo común de las administraciones públicas, sin perjuicio de que los interesados puedan interponer cualquier otro que estimen procedente.

DISPOSICIÓN FINAL

Única. Entrada en vigor.

El presente decreto tendrá eficacia el día siguiente a su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

València, 29 de abril de 2024

El presidente de la Generalitat
CARLOS MAZÓN GUIXOT.

El vicepresidente primero y conseller de Cultura y Deporte
VICENTE JOSÉ BARRERA SIMÓ.

ANNEX

Identificació geogràfica: Callosa de Segura, Alacant.

Àmbit: coneixements tradicionals sobre pràctiques productives, processos i tècniques.

Denominació principal i altres: cultura del cànem a Callosa de Segura.

1. Comunitats o persones relacionades amb l'element: membres de l'Escola del Cànem, antics treballadors i veïns compromesos amb el manteniment de les tradicions callosines.

2. Descripció: el cànem és una preuada font de fibra vegetal, subministradora d'aliment i fonament d'usos medicinals, coneguda i aprofitada per la humanitat des de l'octau mil·lenni abans de Crist, en plena revolució neolítica. Arribada a Europa des de l'est al començament de l'Edat del Ferro (8.000 aC), la producció de cànem va resultar fortament impulsada arran de la incorporació d'Hispania als dominis de Roma, per la demanda de la seua fibra per a la producció tèxtil i especialment per a l'armament de vaixells.

2.1. Fases de la producció i aprofitament

2.1.1. Treballs de fase agrícola

a) La preparació de la terra.

b) La sembra de la llavor (llavor de cànem) que es realitza cap a mitjan març i per a la qual s'empra una mesura d'una barcella, uns 11,5 kg per tafulla (1.185 m²).

c) Cura de les plantacions: al cap de quatre o cinc dies del primer reg la planta ha de germinar i se l'ajudava passant la rella per a trençar la crosta de la terra o se li feia un nou reg que ho facilitara. Així, es repartirien altres cinc regs més fins a mitjan juliol, quan la planta arribaria a la plenitud amb més de 3 m. No requeriria més cures i la terra quedava òptima per a la rotació de cultius.

d) La sega: a mitjan juliol, el cànem, si és per a obtindre fibra, ja es pot segar. El segador ha de protegir el braç amb què abraça la garba amb una sobremànegua per a segar a remano, és a dir, abraçant i tombant la garba amb el braç esquerre i segant amb la corbella arran de terra. Estes garbes queden en el bancal per a l'asseccament en uns huit dies.

e) La jargola: és el procediment manual de colpejar les garbes amb una forca de fusta perquè se solten les fulles seques.

f) La jimensa: quan el cànem no se segava fins al setembre per a obtindre fibra, seguint un procediment similar a la jargola, però ara s'obtenien llavors per a pròximes collites.

g) El transport a la bassa.

h) L'embassament és l'operació de submergir en aigua les garbes de cànem durant diversos dies, segons la calor meteorològica, que provoca, per descomposició de l'aigua, la separació de la part llenyosa de la part fibrosa de la planta, que queda apta per a l'extracció. La bassa era un buit que oscil·lava de 6 a 8 m en els costats més xicotets i de 12 a 14 m en els costats més grans, i poc més d'1,50 m de fons. A Callosa va arribar a haver-hi 156 basses que podien albergar fins a 20 quintars de cànem cada una.

i) L'agramada, d'altra banda, és l'operació en la qual se separa la part fibrosa de la part llenyosa de la vareta de cànem. L'operari (l'agramador) va agrupant les fibres de les garbes agramades o picades en uns fardells o quintars de 43,750 kg. La màquina d'agramar és un aparell procedent d'un tronc de morera buidat en V sobre el qual encaixa un altre tronc més xicotet d'olivera amb una ganiveta sense tall per a trençar i raspar les varetes.

j) El transport des de la comarca del Baix Segura fins a Callosa per al seu tractament industrial artesanal.

2.1.2. Fase industrial: la indústria de la filada i la del calçat

a) Els obradors del cànem: eren espais de dimensió variable, a les sales superiors de les cases, on s'establí el lloc de treball de l'espadat i de la rastellada del cànem.

b) L'espadat: operació consistent a colpejar la garba agramada perquè desprenga les últimes restes de canyamisses. Per a fer-ho, s'emprava una peça vertical de fusta on recolzava la garba i amb una espècie de pala en forma de bacalada, denominada espadadora, colpejava i la lliscava sobre la garba fins a netejar-la de restes de canyamissa.

c) La rastellada: es tracta del pentinat manual del cànem, amb la qual cosa se'l deixa en condicions per a diverses aplicacions. El rastell és un tauló rectangular de 60 x 100 cm amb 3 files de pues d'acer de 28

ANEXO

Identificación geográfica: Callosa de Segura, Alicante.

Ámbito: Conocimientos tradicionales sobre prácticas productivas, procesos y técnicas

Denominación principal y otras: Cultura del Cábamo en Callosa del Segura.

1. Comunidades o personas relacionadas con el elemento: miembros de la Escuela del Cábamo, antiguos trabajadores, y vecinos comprometidos con el mantenimiento de las tradiciones callosinas.

2. Descripción: el cábamo es una preciada fuente de fibra vegetal, suministradora de alimento y fundamento de usos medicinales, conocida y aprovechada por la Humanidad desde el octavo milenio antes de Cristo, en plena revolución Neolítica. Llegada a Europa desde el Este a comienzos de la Edad del Hierro (can. 8.000 a.C.), la producción de cábamo se vio fuertemente impulsada a raíz de la incorporación de Hispania a los dominios de Roma, por la demanda de su fibra para la producción textil y en especial para el armamento de barcos.

2.1. Fases de la producción y aprovechamiento

2.1.1. Trabajos de fase agrícola

a) La preparación de la tierra.

b) La siembra de la semilla (cábamon) que se realiza hacia mediados de marzo, empleándose una medida de una barchilla, unos 11,5 kg. por tahúlla (1.185 m²).

c) Cuidado de las plantaciones: a los 4 ó 5 días del primer riego la planta debe germinar y se la ayudaba pasando la tabla de rejilla para romper la costra de la tierra o se le daba un nuevo riego que lo facilitara. Así se repartirían otros 5 riegos más hasta mediados de julio, cuando la planta llegaría a su plenitud con más de 3 m. No requería más cuidados y la tierra quedaba óptima para la rotación de cultivos.

d) La siega: A mitad de julio, el cábamo, si es para obtener fibra, ya se puede segar. El segador debe proteger el brazo con el que abraza la garba con una sobremanga para segar «a remano», es decir, abrazando y tumbando la garba con el brazo izquierdo y segando con la corvillera a ras de suelo. Esas garbas quedan en el bancal para su secado en unos 8 días.

e) La jargola: es el procedimiento manual de golpear las garbas con una horqueta de madera para que se suelten las hojas secas.

f) La jimensa: cuando el cábamo no se segaba hasta septiembre para obtener fibra, siguiendo un procedimiento similar a la jargola pero ahora se obtenían semillas para próximas cosechas.

g) El transporte a la balsa.

h) El embalsado es la operación de sumergir en agua las garbas de cábamo durante varios días, según el calor meteorológico, provocando, por descomposición del agua, la separación de la parte leñosa de la parte fibrosa de la planta quedando apta para su extracción. La balsa era una oquedad que oscilaba de 6 a 8 m. en los lados menores y de 12 a 14 m. en los lados mayores y poco más de 1,50 m. de fondo. En Callosa llegó a haber 156 balsas que podían albergar hasta 20 quintales de cábamo cada una.

i) El agramado, por otro lado, es la operación en la que se separa la parte fibrosa de la parte leñosa de la varilla de cábamo. El operario (el agramador) va agrupando las fibras de las garbas agramadas o machacadas en unos fardos o quintales de 43,750 kg. La agramadora es un aparato procedente de un tronco de morera vaciado en V sobre el que encaja otro tronco más pequeño de olivo con una cuchilla sin filo para quebrar y raer las varillas.

j) El transporte desde la Comarca de la Vega Baja hasta Callosa para su tratamiento industrial artesanal.

2.1.2. Fase industrial: la industria del hilado y la del calzado

a) Los obradores del cábamo: eran espacios de dimensión variable, en las salas superiores de las casas, donde se establecía el lugar de trabajo del espadado y del rastrellado del cábamo.

b) El espadado: operación consistente en golpear la garba agramada para que desprenda los últimos restos de agramizas. Para ello se empleaba una pieza vertical de madera donde apoyaba la garba y con una especie de pala en forma de bacalada llamada espadilla golpeaba y la deslizaba sobre la garba hasta limpiarla de restos de agramiza.

c) El rastrellado: se trata del peinado manual del cábamo, con lo que se lo deja en condiciones para diversas aplicaciones. El rastrollo es un tablón rectangular de 60 X 100 cm. con 3 filas de púas de acero de 28

cm per al pentinat i una gran pua corba per a la fracció o trencament de les garbes. La rastella és similar però més xicoteta del tot i servix per a repassar el que ja s'ha rastellat per a treballs més selectes.

2.1.2.1. La indústria del filat: caps, fils, cordes i xarxes

a) La filada: és l'operació per la qual el cànem rastellat es converteix en fils d'un cap o més. Els estris emprats per a este procés són la mena o roda de filar, l'ansa, el pedral i els ferros, que es col·loquen en un espai d'uns 21 m de llarg per 2,5 m d'ample, conegut com "la carrera de filar".

b) La confecció de xarxes: amb uns fusos o agulles i mallers de fusta s'agafaven els caps filats per a fer grans xarxes destinades a la pesca. A causa de la gran demanda, es trasladava faena a la població, que la confeccionava en grups als carrers.

2.1.2.2. La indústria del calçat

a) El trenat de soga: consistent en la transformació manual de les fibres més curtes rebutjades en el rastellat en una trena per a la confecció de soles. S'acabava el trenat en una parella de sogues d'uns 3 kg. Les operàries o sogueres, que s'agrupaven en nodrits rotlles de treball als carrers, es valien d'una cadira i un mosso o suport per a la trena i la seua destresa manual.

b) L'ordissatge i la cosida de soles: l'ordissatge és l'operació consistent a donar forma a una sola per a després cosir-la. L'operari és el costurer que treballa sobre un banc de fusta i s'ajuda de ferramentes com l'almaraz, chamaril, punxó, etc.

c) Confecció de sabatilles: operació per la qual es posa a les soles la lona i la resta d'elements per a convertir-les en botes o sabatilles. L'operària és la sabatera que es val d'un cavallet, fil de cànem, guardamà, lona, punxó, etc., per a obtindre primoroses sabatilles o botes de sola de cànem.

3. Marc temporal

El calendari de la producció agrícola del cànem i de la seua transformació artesanal ha marcat per molts segles la vida a Callosa de Segura. Actualment, el manteniment i la transmissió de la cultura del cànem com a element del patrimoni cultural ha generat un nou calendari, vinculat a la collita de la parcel·la reservada a l'horta, i a la recreació dels oficis tradicionals en el context de les activitats del Museu i l'Escola del Cànem, fites del calendari local viscudes en termes festius per la ciutadania callosina

4. Descripció i caracterització.

4.1. Orígens documentats o atribuïts: en la fèrtil horta del riu Segura, a la qual pertany geogràficament Callosa de Segura, s'han constatat dades sobre el cultiu del cànem des del segle XIII, quan Alfons X va haver de legislar per a resoldre un pleit entre veïns del Segura Mitjà i del Baix Segura per llançar al riu les aigües putrefactes dels embassats o amaraments del cànem. I així apareixen en els arxius mencions d'obres dels diferents treballs de cànem de manera esporàdica.

Tant el cèlebre cronista Antonio José Cavanilles o, en el segle XIX, Madoz feien referència a les produccions de collites de cànem i oficis dedicats a estos. Este segon, en la seua obra *Diccionario...*, descriu la collita de cànem de Callosa de Segura (en l'apartat de produccions) com a abundant i de la millor qualitat, i que la seua indústria més important és, a part de l'agricultura en general, la de fabricació d'espardenyes de cànem i la d'empleats en deu telers de llenç, juntament amb la venda de la canyamissa o canya del cànem a l'Arsenal de Cartagena per a l'elaboració de pólvora pel cos d'artilleria.

4.2. Evolució històrica i modificacions: la producció i l'aprofitament del cànem ha estat estretament lligat a la història. Tant és així que en la segona mitat del segle XIX es produïx la primera gran crisi mundial de producció del cànem per qüestions com els aranzels, o la desaparició dels vaixells de veles pels de vapor.

Amb tota esta avantsala entrem en el segle XX, en el qual la situació fluctuant del cultiu del cànem va veure al Baix Segura, i especialment a Callosa de Segura, els moments més àlgids a causa de les conjuntures provocades per les dos guerres mundials: la primera (de 1914 a 1918) va ser seguida per una greu crisi posterior, i la segona (de 1939 a 1945), en què els països en conflicte van deixar de produir i de competir amb el nostre país, que en mantindre posicions neutrals, es va beneficiar i va augmentar la demanda, la producció i l'exportació. A més, a causa de la Guerra Civil (1936-1939) es va viure un període d'autarquia i necessitat

cm. para el peinado y una gran púa curva para el quebrado o tronchado de las garbas. La rastrilla es similar pero más pequeña de todo y sirve para reparar lo ya rastrillado para trabajos más selectos.

2.1.2.1. La industria del hilado: cabos, hilos, cuerdas y redes

a) El hilado: es la operación por la que el cáñamo rastrillado se le convierte en hilos de uno o más cabos. Los útiles empleados para este proceso son la mena o rueda de hilar, el ansa, el pedral y los hierros, que se colocan en un espacio de unos 21 m. de largo por 2,5 m. de ancho, conocido como «la carrera de hilar».

b) La confección de redes: con unos husos o agujas y malleros de madera se tomaban los cabos hilados para hacer grandes redes destinadas a la pesca. Debido a la gran demanda se trasladaba faena a la población, que la confeccionaba en grupos en las calles.

2.1.2.2. La industria del calzado

a) El trenzado de soga: consistente en la transformación manual de las fibras más cortas desechadas en el rastrillado en una trenza para la confección de suelas. Se acababa el trenzado en una pareja de sogas de unos 3 kg. Las operarias o sogueras, que se agrupaban en nutridos corros de trabajo en las calles, se valían de una silla y un moso o apoyo para la trenza y su destreza manual.

b) El urdido y cosido de suelas: el urdido es la operación consistente en dar forma a una suela para luego coserla. El operario es el costurero que trabaja sobre un banco de madera ayudándose de herramientas como el almaraz, chamaril, punzón, etc.

c) Confección de zapatillas: operación por la que se le pone a las suelas la lona y demás elementos para convertirlas en botas o zapatillas. La operaria es la zapatillera que se vale de un caballete, hilo de cáñamo, empujo, lona, punzón, etc., para obtener primorosas zapatillas o botas de suela de cáñamo.

3. Marco temporal:

El calendario de la producción agrícola del cáñamo y de su transformación artesanal ha marcado por muchos siglos la vida en Callosa de Segura. En la actualidad, el mantenimiento y transmisión de la cultura del cáñamo como elemento del patrimonio cultural ha generado un nuevo calendario, vinculado a la cosecha de la parcela reservada a la huerta, y a la recreación los oficis tradicionales en el contexto de las actividades del Museo y la Escuela del Cáñamo, hitos del calendario local vividas en términos festivos por la ciudadanía callosina.

4. Descripción y caracterización:

4.1. Orígenes documentados o atribuidos: en la fértil Huerta del Río Segura, a la que pertenece geográficamente Callosa de Segura, se han constatado datos sobre el cultivo del cáñamo desde el siglo XIII, cuando Alfonso X hubo de legislar para resolver un pleito entre vecinos de la Vega Media y la Vega Baja del Segura por arrojar al río las aguas putrefactas de los embalsados o enriados del cáñamo. Y así van apareciendo en los archivos menciones de obreros de los distintos trabajos de cáñamo de modo esporádico.

Tanto el cèlebre cronista Antonio José Cavanilles o, en el siglo XIX, Madoz, hacían referencia a las producciones de cosechas de cáñamo y oficis dedicados a ellos. Este segundo, en su obra «*Diccionario...*» describe la cosecha de cáñamo de Callosa de Segura (en su apartado de Producciones) como abundante y de la mejor calidad, y que su industria más importante es, aparte de la agricultura en general, la de fabricación de alpargatas de cáñamo, y la de empleados en diez telares de lienzo, junto a la venta de la agramiza o caña del cáñamo al Arsenal de Cartagena para la elaboración de pólvora por el Cuerpo de Artillería.

4.2. Evolución histórica y modificaciones: la producción y aprovechamiento del cáñamo ha estado estrechamente ligado a la historia. Tanto es así que, en la segunda mitad del S. XIX, se produce la primera gran crisis mundial de producción del cáñamo por cuestiones como los aranceles, o la desaparición de los barcos de velas por los de vapor.

Con toda esta avantsala entramos en el siglo XX en el que la situación fluctuante del cultivo del cáñamo vio en la Vega Baja, y en especial en Callosa de Segura, sus momentos más àlgidos debido a las coyunturas provocadas por las dos guerras mundiales: la Primera (de 1.914 a 1.918) fue seguida por una grave crisis posterior, y la Segunda (de 1.939 a 1.945), en que los países en conflicto dejaron de producir y de competir con nuestro país, que al mantener posiciones neutrales, se benefició al aumentar la demanda, la producción y la exportación. Además, debido a la guerra civil (1.936-1.939) se vivió un período de

d'autoprovèïment, obligatori a Espanya, que va fer viure a Callosa de Segura i a la comarca una època d'or quant al cultiu del cànem.

El 1953 el Baix Segura produïa el 60 % de la producció nacional. Així, el callosí Antonio Gilabert Pastor posa en funcionament les primeres màquines que rendibilitzarien la producció: màquines d'agramar mecàniques, sacsadores mecàniques, l'embassat químic, etc., però vora 1960 apareixen les fibres sintètiques, més econòmiques, més rendibles i en altres circuits de producció que van fer desaparèixer de la nit al dia, vertiginosament, la producció i la indústria del cànem. No serà fins als anys 70 quan els xicotets patrons i algun obrer autònom del cànem mamprenen noves accions per a adaptar-se als nous temps i consum per a mantindre la tradició.

Malgrat la fluctuació en la producció, cal destacar que tots els treballs sobre esta fibra natural daurada han romàs invariables durant segles, encara que, com a patrimoni viu, la cultura del cànem és una manifestació evolutiva, reflex de l'evolució de l'utillatge i la divisió del treball vinculada al procés de producció i transformació de la fibra tèxtil.

Els coneixements transmesos de generació en generació constitueixen una riquíssima mostra etnològica, així com tot el conjunt que la componen, i és, per tant, la màxima expressió viva heretada dels avantpassats, pel que fa a les tècniques i els sabers vinculats a l'artesanía tradicional pròpia de la vega del riu Segura, i especialment de Callosa de Segura.

4.3. Llista dels béns mobles i immobles o entorns d'interés vinculats

Béns immobles: els camps de l'horta de Callosa on es produïx cànem, les basses de l'horta on es xopa, els obradors on es transforma, els espais a l'aire lliure on es construïxen les carreres de filar, les fàbriques de filar, el Museu del Cànem i l'horta del seu entorn.

Béns mobles

Producció agrícola de cànem: aladre, roll de xafar tormos, trejilla, tauló de claus, tauló pla, corbella, sobremànegua, filet d'espert.

Producció artesanal de fibra tèxtil de cànem: forca, gramaera o màquina d'agramar, espadaor o espapador, espaïlla o espadella, pedral, rastell i caputxó (funda de les pues), rastella i caputxó (funda de les pues) i bozo.

Producció industrial de fibra tèxtil de cànem: màquina d'agramar, sasejadora, rastelladora i repassadora mecàniques.

Producció artesanal de fil i corda: mena o roda de filar, cavallet o banc de la roda de filar, creu de filar, ansa, politja, pedral, ferrete o punxó, tancador o serrador, ferros, forca amb pedral, filet d'espert, màquina de corxar, carrico del ferrete.

Producció industrial de fibra tèxtil de cànem: filadora i bobinadora mecànica.

Confecció artesanal de xarxes: cadira i estenedor.

Producció artesanal de calçat: cadira, mosso, banc de costurer, almara, punxó, chamaril, patrons, formes, alces i tacs, mordassa, agulla, guardamà, cavallet per a fer rivets en el calçat, serquillo o vira, tirapeu.

5. Salvaguarda

5.1. Agents i metodologia de transmissió

Els callosins es van esforçar per mantindre la producció de cànem i els treballs artesanals del cànem com a cultura viva. En este sentit, es van dur a terme tres iniciatives:

En primer lloc, mitjançant l'acció del Grup d'Amics del Patrimoni Cultural, en cooperació amb l'Ajuntament de Callosa de Segura, es va permetre organitzar una exposició en el context de les festes patronals de 1980, amb els materials recollits amb l'ajuda de la població. Esta col·lecció va constituir el nucli entorn del qual es va crear el 1986 el Museu del Cànem de Callosa de Segura, que actualment es troba allotjat en l'antic escorxadador municipal, obra de l'arquitecte Juan Vidal Ramos (1925), que ha sigut recuperat, restaurat i rehabilitat amb la finalitat d'albergar a l'interior la rica col·lecció d'elements significatius com ara les ferramentes usades en la transformació de la fibra de cànem.

En segon lloc, l'Escola dels Treballs Artesanals del Cànem com a espai en el qual, mitjançant tallers i demostracions, l'escola dinamitza

autarquia y necesidad de autoabastecimiento, obligatorio en España, que hizo vivir a Callosa de Segura, y a la comarca, una época de oro en cuanto al cultivo del cáñamo.

En 1953 la Vega Baja producía el 60 % de la producción nacional. Así, el callosino Antonio Gilabert Pastor pone en funcionamiento las primeras máquinas que rentabilizarían la producción: agramadoras mecánicas, sacudidoras mecánicas, el embalsado químico, etc., pero sobre 1.960 aparecen las fibras sintéticas, más económicas, más rentables y en otros circuitos de producción que hicieron desaparecer de la noche a la mañana, vertiginosamente, la producción y la industria del cáñamo. No será hasta los años 70 cuando los pequeños patronos y algún obrero autónomo del cáñamo emprenden nuevas acciones para adaptarse a los nuevos tiempos y consumo para mantener la tradición.

Pese a la fluctuación en su producción cabe destacar que todos los trabajos sobre esta fibra natural dorada han permanecido invariables durante siglos, aunque, como patrimonio vivo, la Cultura del Cáñamo es una manifestación evolutiva, reflejo de la evolución del utillaje y la división del trabajo vinculada al proceso de producción y transformación de la fibra textil.

Los conocimientos transmitidos de generación en generación, constituye una riquísima muestra etnológica, así como todo el conjunto que la componen, siendo pues la mayor expresión viva heredada de los antepasados, en cuanto a las técnicas y saberes vinculados a la artesanía tradicional propia de la Vega del río Segura, y especialmente de Callosa de Segura.

4.3. Relación de los bienes muebles e inmuebles o entornos de interés vinculados:

Bienes inmuebles: los campos de la huerta de Callosa donde se produce cáñamo, las balsas de la huerta, donde se empapa; los obradores, donde se transforma; los espacios al aire libre donde se construyen las carreras de hilar, las fábricas de hilar, el Museo del Cáñamo y la huerta de su entorno.

Bienes muebles:

Producción agrícola de cáñamo: aladre, rulo de pisar tormos, «trejilla», tablón de clavos, tablón llano, corvillita, sobremanga, filete de esparto.

Producción artesanal de fibra textil de cáñamo: horqueta, «gramaera» o agramadora, «espadaor» o espapador, «espaïlla» o «espadilla», «pedral», rastrillo y capuchón (funda de las puas), rastrilla y «capuchón» (funda de las puas) y «bozo».

Producción industrial de fibra textil de cáñamo: agramadora sacudidora, rastrilladora y repasadora mecánicas.

Producción artesanal de hilo y cuerda: «mena» o roda de filar, cavallet o banc de la roda filar, cruz de hilar, asa, «garrucha», «pedral», «ferrete», «serrador» o cerrador, hierros, horqueta con «pedral», filete de esparto, corchadora, «carrico del ferrete».

Producción industrial de fibra textil de cáñamo: hiladora y emboinadora mecánica.

Confecção artesanal de redes: silla y tendedor.

Producción artesanal de calzado: silla, moso, banco de costurero, «almara», punzón, «chamaril», patrones, formas, alzas y tacos, mordaza, aguja, rempujo, caballete para hacer ribetes en el calzado, serquillo o cerquillo, tirapié.

5. Salvaguarda

5.1. Agentes y metodología de transmisión:

Los callosinos se afanaron en mantener la producción de cáñamo y los trabajos artesanales del cáñamo como cultura viva. Para ello se llevaron a cabo tres iniciativas:

En primer lugar, mediante la acción del Grupo de Amigos del Patrimonio Cultural en cooperación con el Ayuntamiento de Callosa de Segura permitió organizar una exposición, en el contexto de las fiestas patronales de 1980, con los materiales recogidos con la ayuda de la población. Esta colección constituyó el núcleo en torno al cual se creó en 1986 el Museo del Cáñamo de Callosa de Segura, que en la actualidad se encuentra alojado en el antiguo Matadero Municipal, obra del arquitecto Juan Vidal Ramos (1925), que ha sido recuperado, restaurado y rehabilitado con el fin de albergar en su interior la rica colección de elementos significativos como las herramientas usadas en la transformación de la fibra de cáñamo.

En segundo lugar, la Escuela de los trabajos artesanales del Cáñamo como espacio en el que, mediante talleres y demostraciones la Escuela

les col·leccions del Museu, contribuïx decisivament a la difusió dels valors de la cultura tradicional del cànem i garantix la transmissió dels vells coneixements i destreses a les noves generacions. Cal destacar, en este sentit, l'activitat de les demostracions nacionals del cànem, celebrada anualment amb gran èxit en el context de les festes patronals d'agost. Els que coneixen per la seua experiència les tècniques artesanals, recreen i demostren en viu els diversos treballs relacionats amb la fibra del cànem. Amb això, es contribuïx a la salvaguarda dels coneixements i les destreses per la seua transmissió i continuïtat, que és, sens dubte, l'ànima viva de tot el que s'exposa tant en el museu com en la ruta de l'arquitectura industrial del cànem.

Esta ruta és la tercera acció duta a terme per a la posada en valor d'este patrimoni. Ens guia per cada una de les construccions dedicades a esta indústria, generant un variat patrimoni immoble, a causa de la diversitat de tasques que implica, des del seu cultiu en l'horta, fins a la venda dels productes elaborats, passant per la preparació de la fibra, l'elaboració de la matèria base, l'aprofitament de productes secundaris o les variades fases d'artesanía especialitzada. Cada fase tenia el seu àmbit espacial característic, en l'horta i en el nucli urbà, i la majoria eren realitzades en espais construïts ex professo; cal destacar-ne:

- La bassa: per a coure/macerar el cànem en l'horta de Callosa.
- L'obrador: edifici de característiques molt singulars, amb amplis finestrals per a treballar la fibra natural, espadar i rastellar.
- La fàbrica de filar: on realitzaven el procés industrial artesanal d'esta fibra convertida en fils, caps i xarxes que van arribar a proveir tot el territori nacional.

5.2. Noves actuacions de salvaguarda

La cultura del cànem està lligada a Callosa de Segura, pràcticament des dels orígens, i és esta localitat nexa d'unió de les diferents fases de transformació i elaboració de productes derivats d'esta fibra tèxtil, tant en l'àmbit agrícola com industrial, i formen part de la idiosincrasia i el caràcter d'este municipi diferents elements tant arquitectònics, culturals, etnogràfics i històrics que l'han portada a ser la ciutat del cànem com així es coneix esta ciutat, ja que és la base de l'estructura socioeconòmica local que al llarg del segle XX ha fet de Callosa de Segura un referent d'emprenedoria d'agricultors, industrials i comercials, que han donat la supervivència necessària en els moments de més crisi econòmica, com ara la derivada de finals dels anys vint i de postguerra, i és exemple per a les poblacions del voltant, fins i tot a escala provincial i nacional, pels seus productes de fils, cordes, xarxes, calçat, etc.

La demanda de productes amb matèries primeres derivades del petroli va acabar amb esta indústria que, tot i començar de manera artesanal, va anar incorporant la seua primera mecanització, la qual cosa va portar una caiguda important en la demanda de materials fets amb cànem, que va suposar una forta emigració de la població callosina en els anys 60, i això no va amainar l'esperit aventurer i de prosperitat dels nostres empresaris que van adaptar les empreses i fàbriques a estos nous materials per a continuar sent en l'actualitat una potència a escala mundial en la fabricació de fils, cordes i xarxes de pesca, seguretats o esportives. Però des de la desaparició fins a la posada en marxa del Museu del Cànem Roque Francisco Albert Lucas l'any 1986, este ajuntament ha treballat en la recuperació d'elements, utensilis i documentació relativa a esta activitat socioeconòmica, especialment amb la col·laboració del Sr. Roque Francisco Albert Lucas, fundador d'este museu i a qui està dedicat des de l'any 2019. Amb la intenció de donar a conèixer com es desenvolupaven estos treballs, van començar l'agost de 1987 les demostracions nacionals dels treballs artesanals del cànem, que ara per ara està més que consolidada com un reclam de turistes, investigadors i autoritats que, juntament amb el públic assistent, congrega més de dos mil persones cada 14 d'agost. En l'afany de continuar actuant en la promoció d'este museu i la seua cultura etnogràfica tan particular, es va traslladar des de les instal·lacions en un local llogat a l'antic escorxador municipal l'any 1995, després del seu tancament. Un edifici protegit pel Pla general d'ordenació urbana de 1928, obra de l'arquitecte el Sr. Joan Vidal Ramos, i ocupa una de les seues naus, així i tot, amb una important obra de rehabilitació el 2010, i després del trasllat dels museus de Setmana Santa i Arqueològic, ocupa per la seua especial rellevància i alta demanda tot l'edifici, equipat amb noves tecnologies per a facilitar

dinamiza las colecciones del Museo, contribuye decisivamente a la difusión de los valores de la cultura tradicional del cáñamo y garantiza la transmisión de los viejos conocimientos y destrezas a las nuevas generaciones. Hay que destacar, en este sentido, la actividad de las Demostraciones Nacionales del Cáñamo, celebrada anualmente con gran éxito en el contexto de las fiestas patronales de agosto. Quienes conocen por su experiencia las técnicas artesanales, recrean y demuestran en vivo los diversos trabajos relacionados con la fibra del cáñamo. Con ello se contribuye a la salvaguarda de los conocimientos y destrezas, por su transmisión y continuidad, siendo sin lugar a duda, el alma viva de todo lo expuesto tanto en el Museo como en la Ruta de la Arquitectura Industrial del Cáñamo.

Esta ruta es la tercera acción llevada a cabo para la puesta en valor de este patrimonio. Nos guía por cada una de las construcciones dedicadas a esta industria, generando un variado patrimonio inmueble, debido a la diversidad de tareas que implica, desde su cultivo en la huerta, hasta la venta de los productos elaborados, pasando por la preparación de la fibra, la elaboración de la materia base, el aprovechamiento de productos secundarios o sus variadas fases de artesanía especializada. Cada fase tenía su ámbito espacial característico, en la huerta y en el núcleo urbano, siendo realizadas la mayoría en espacios contruidos ex professo, cabe destacar pues:

- La balsa: para cocer/macerar el cáñamo en la huerta de Callosa.
- El obrador: edificio de características muy singulares, con amplios ventanales para trabajar la fibranatural, espadar y rastrillar.
- La fàbrica de hilar: dónde realizaban el proceso industrial artesanal de esta fibra convertida en hilos, cabos y redes que llegaron a abastecer a todo el territorio nacional.

5.2. Nuevas actuaciones de salvaguarda

La Cultura del Cáñamo viene ligada a Callosa de Segura, prácticamente desde sus orígenes, siendo esta localidad nexa unión de las distintas fases de transformación y elaboración de productos derivados de esta fibra textil, tanto en el ámbito agrícola como industrial, formando parte de la idiosincrasia y carácter de este municipio distintos elementos tanto arquitectónicos, culturales, etnográficos e históricos que la han llevado a ser la Ciudad del Cáñamo como así se conoce a esta ciudad, al ser la base de la estructura socio-económica local que a lo largo del siglo XX ha hecho de Callosa de Segura referente de emprendimiento de agricultores, industriales y comerciantes que han dado la supervivencia necesaria en los momentos de mayor crisis económica como la derivada del final de los años veinte y de posguerra siendo ejemplo para las poblaciones de alrededor, incluso a niveles provincial y nacional, por sus productos de hilos, cuerdas, redes, calzado, etc.

La demanda de productos con materias primas derivadas del petróleo acabó con esta industria que comenzando de manera artesanal fue incorporando su primera mecanización, lo que llevó una caída importante en la demanda de materiales realizados con cáñamo, lo que supuso una fuerte emigración de la población callosina en los años 60, lo que no amainó el espíritu aventurero y de prosperidad de nuestros empresarios que adaptaron sus empresas y fábricas a estos nuevos materiales para seguir siendo en la actualidad una potencia a nivel mundial en la fabricación de hilos, cuerdas y redes de pesca, seguridad o deportivas. Pero desde su desaparición hasta la puesta de en marcha del Museo del Cáñamo «Roque Francisco Albert Lucas» en el año 1986, este Ayuntamiento ha trabajado en la recuperación de elementos, utensilios y documentación relativa a esta actividad socioeconómica, especialmente con la colaboración de don Roque Francisco Albert Lucas, fundador de este Museo y a quien está dedicado desde el año 2019. Con la intención de dar a conocer cómo se desarrollaban estos trabajos, comenzaron en agosto de 1987 las Demostraciones Nacionales de los Trabajos Artesanales del Cáñamo, que hoy en día está más que consolidada como un reclamo de turistas, investigadores y autoridades que junto al público asistentes congrega a más de dos mil personas cada 14 de agosto. En su afán de seguir actuando en la promoción de este Museo y su cultura etnográfica tan particular, se trasladó desde las instalaciones en un local alquilado al antiguo Matadero Municipal en el año 1995 tras su cierre. Un edificio protegido por el Plan General de Ordenación Urbana de 1928 obra del Arquitecto don Juan Vidal Ramos, ocupando una de sus naus, aun así, con una importante obra de rehabilitación en 2010, y tras el traslado de los Museos de Semana Santa y Arqueológico, ocupa por su especial relevancia y alta demanda, todo el edificio, equipado

la comprensió dels materials exposats i el context sociocultural que els emmarca als visitants.

Paral·lel a este Museu del Cànem, reconegut oficialment com a col·lecció museogràfica el 24 de març de 1994 i en tràmit per a la seua valoració i denominació com a museu de la Comunitat Valenciana, es va constituir una Escola de Monitors dels Treballs del Cànem, promoguda i dirigida pel Sr. Roque Francisco Albert Lucas, que fa demostracions o exhibicions als visitants amb persones que han treballat en estos oficis. A més, es realitzen demostracions fora de la nostra localitat de tot el procés de transformació de la fibra de cànem i elaboració de productes, es participa a més en fires promocionals, especialitzades, tant a escala nacional com internacional. En estos moments, amb la finalitat de donar continuïtat a este col·lectiu constituït com a associació, s'està treballant en l'elaboració d'un conveni de col·laboració que l'aferme, a la qual se subvenciona les seues activitats, se li dona cobertura tècnica, en una estreta col·laboració, ja que este museu i la cultura que representa no podria entendre's sense la participació d'estos hòmens i dones que tenen la seua seua social en una de les habitacions del Museu del Cànem i el seu taller a la Casa de Cultura, on s'impartixen cursos d'aprenentatge i perfeccionament d'estos oficis per a donar continuïtat a estes demostracions i mantindre este treball artesanal amb generacions que ja no l'han conegut com a activitat econòmica.

Després de la sol·licitud i l'inici de l'expedient de declaració de bé d'interés cultural immaterial per a la cultura del cànem de Callosa de Segura, s'ha treballat en la línia establida per la Generalitat en la realització i el compliment dels requisits que es van sol·licitar, després d'una visita d'inspecció tècnica tant al museu com a diversos edificis que formen part de l'arquitectura del cànem, en la qual es van conèixer de primera mà les característiques d'este bé a protegir i que va motivar que s'establiren una sèrie d'actuacions que s'havien de dur a terme per a la consecució d'este reconeixement, que són les següents:

- Consolidar l'Escola del Cànem i donar-li una continuïtat.
- Recuperar béns immobles per a protegir:
- Parcel·la d'horta per a la plantació del cànem.
- Bassa de coure el cànem.
- Obrador.
- Fàbrica de filats.

Des de llavors, s'ha treballat des de l'ajuntament per a poder continuar l'expedient esmenant i actuant segons estes indicacions, entre les quals destaquen la contínua relació amb l'Escola dels Treballs del Cànem i el seu director, buscant la millor atenció possible a les seues necessitats, atorgant subvencions, finançant les seues eixides i activitats, organitzant conjuntament tallers i cursos, concedint un espai en el Museu del Cànem per a l'activitat de gestió, administració i emmagatzematge de material i d'una sala a la Casa de Cultura per al desenvolupament de cursos, i perfeccionant amb els alumnes i noves incorporacions les tècniques d'elaboració d'estos productes. S'està amb converses amb els seus representants per a la confecció, aprovació i firma d'un conveni de col·laboració i amb això obtindre més suport, si és possible, institucional i econòmic.

Sobre la fàbrica de filats, l'any 2011 el Sr. José Manresa Espadas va donar la seua fàbrica de filats, coneguda com La Porchá, a l'Ajuntament de Callosa de Segura per a la seua recuperació i posada en valor. Esta ha format part de la ruta de l'arquitectura del cànem que s'inicia en el Museu del Cànem i està enclavada en els vessants de la serra de Callosa de Segura, i que és l'última d'una sèrie de fàbriques situades en esta zona de la zona nord de la ciutat. Des de llavors en propietat de l'ajuntament de la localitat, en este immoble s'han realitzat dos tallers d'ocupació (entre el 2012 i 2014 per a la seua consolidació i la creació d'accés de què mancava, per a, unit a una altra actuació de millora de l'entorn, facilitar la pujada amb vehicles i un mirador entorn d'esta fàbrica i la resta de les que encara queden els fonaments, denominat Mirador dels Filadors. Este immoble s'ha inclòs en el catàleg de proteccions elaborat per l'ajuntament i finançat per la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport. En este catàleg de proteccions proposat, se li assigna una protecció ambiental amb fitxa núm. C06BC-PGA (forma part dels béns per a protegir dins de les fitxes denominades "Tècnica del cànem"). Des d'este moment, s'ha continuat en el treball de consolidar els aspectes més dèbils per a conformar tot el que suposa esta cultura d'especial rellevància en la nostra localitat i de salvaguarda i promo-

con nuevas tecnologías para facilitar la comprensión de los materiales expuestos y el contexto sociocultural que los enmarca a los visitantes.

Paralelo a este Museo del Cáñamo, reconocido oficialmente como Colección Museográfica el 24 de marzo de 1994 y en trámite para su valoración y denominación como Museo de la Comunitat Valenciana, se constituyó una Escuela de Monitores de los Trabajos del Cáñamo, promovida y dirigida por don Roque Fco. Albert Lucas, que realiza demostraciones o exhibiciones a los visitantes con personas que han trabajado en estos oficios. Además, se realizan demostraciones fuera de nuestra localidad de todo el proceso de transformación de la fibra de cáñamo y elaboración de productos, participando además en ferias promocionales, especializadas, tanto a nivel nacional como internacional. En estos momentos con la finalidad de dar continuidad a este colectivo constituido como Asociación, se está trabajando en la elaboración de un convenio de colaboración que afiance la misma, a la que se subvenciona sus actividades, se les da cobertura técnica, en una estrecha colaboración ya que este Museo y la Cultura que representa no podría entenderse sin la participación de estos hombres y mujeres, que tienen su sede social en una de las estancias del Museo del Cáñamo y su taller en la Casa de Cultura donde se imparten cursos de aprendizaje y perfeccionamiento de estos oficios para dar continuidad a estas demostraciones y mantener este trabajo artesanal con generaciones que ya no lo han conocido como actividad económica.

Tras la solicitud e inicio del expediente de Declaración Bien de Interés Cultural Inmaterial para la Cultura del Cáñamo de Callosa de Segura, se ha trabajado en la línea establecida por la Generalitat en la realización y cumplimiento de los requisitos que se solicitaron, después de una visita de inspección técnica tanto al museo como varios edificios que forman parte de la arquitectura del cáñamo, en la que se conocieron de primera mano las características de este bien a proteger y que motivo que se establecieran una serie de actuaciones que se debían llevarse a cabo para la consecución de este reconocimiento, siendo estas las siguientes:

- Consolidar la Escuela del Cáñamo y darle una continuidad.
- Recuperación de bienes inmuebles a proteger:
- Parcela de huerta para la plantación del cáñamo.
- Balsa de cocer el cáñamo.
- Obrador.
- Fàbrica de Hilado.

Desde entonces se ha trabajado desde el ayuntamiento para poder continuar el expediente subsanando y actuando según estas indicaciones, destacando entre ellas la continua relación con la Escuela de los Trabajos del Cáñamo y su director, buscando la mejor atención posible a sus necesidades, otorgando subvenciones, financiado sus salidas y actividades, organizando conjuntamente talleres y cursos, concesión de un espacio en el Museo del Cáñamo para su actividad de gestión, administración y almacenaje de material y de una sala en la Casa de Cultura para el desarrollo de cursos y perfeccionar con los alumnos y nuevas incorporaciones las técnicas de elaboración de estos productos. Estando con conversaciones con sus representantes para la confección, aprobación y firma de un convenio de colaboración y con ello obtener más respaldo si cabe institucional y económico.

Sobre la fàbrica de Hilado en el año 2011 don José Manresa Espadas, donó su fàbrica de hilados, conocida como La Porchá, al Ayuntamiento de Callosa de Segura para su recuperación y puesta en valor. La misma ha formado parte de la ruta de la arquitectura del cáñamo que se inicia en el Museo del Cáñamo y está enclavada en las laderas de la Sierra de Callosa de Segura, siendo la última de una serie de fàbricas ubicadas en esa zona de la zona norte de la Ciudad. Desde entonces en propiedad del Ayuntamiento de la localidad y en este inmueble se han realizado dos talleres de empleo (entre el 2012 y 2014 para su consolidación y creación de acceso del que carecía, al que, unido a otra actuación de mejora del entorno, facilitar la subida con vehículos y un mirador en torno a esta fàbrica y el resto de las que quedan sus cimientos denominados «Mirador de los Hiladores»). Este inmueble, se ha incluido en el Catálogo de Protecciones, elaborado por el Ayuntamiento y financiado por la Conselleria de Educación, Cultura y Deportes. En dicho Catálogo de protecciones propuesto se le asigna una protección ambiental con ficha núm. C06BC-PGA (formando parte de los bienes a proteger dentro de las fichas denominadas «Tècnica del Cáñamo»). Desde este momento se ha continuado en el trabajo de consolidar los aspectos más dèbils para conformar todo lo que supone esta Cultura de especial relevancia

ció d'este senyal d'identitat no només de Callosa de Segura, sinó de la Comunitat Valenciana.

En este sentit, s'han dut a terme les accions següents per a la protecció i el reconeixement de la cultura del cànem, com ara:

- S'està portant una gestió contínua de relació i col·laboració amb l'Escola dels Treballs del Cànem i els seus monitors, atenent les seues demandes, assistint les necessitats d'espai amb sala per a reunions i altres gestions, magatzem per al material, sala per a tallers i cursos, programació d'estos per a renovació dels seus components, finançament d'activitats, promoció d'estes, estreta relació a l'hora d'assessorar els membres sobre les peculiaritats d'esta fibra, col·laboració desinteressada dels monitors en les visites guiades al Museu del Cànem, rutes, demostracions, assistències a fires, suport logístic, etc. Es reconeix tot el mèrit que tenen per este incansable treball altruista en benefici de la cultura del cànem, amb la concessió honorària municipal de la Medalla Mèrit a la Labor Cultural l'any 2019 i la denominació del Museu del Cànem amb el nom de Museu del Cànem Roque Francisco Albert Lucas, per la seua entrega a qui va ser fundador del Museu i les seues demostracions, així com director d'esta associació de monitors.

- Quant a la parcel·la d'horta, en estos anys s'han realitzat plantacions conveniades amb agricultors i propietaris de la localitat amb la finalitat d'obtenir cànem per a les exhibicions tant en el museu com en les demostracions d'estos treballs. Però per a enfortir més, si és possible, la dedicació de terrenys agrícoles, s'han habilitat parcel·les en terreny agrícola pròxim a l'edifici que alberga el Museu del Cànem per a cultius per part dels callosins com a horts urbans i s'ha deixat una important part d'este per a cultiu de cànem cada any, que s'ha sembrat en 2023 el 31 de març.

- Quant als immobles en què s'han dut a terme estos treballs, tant en la seua fase agrícola com industrial, ja s'ha comentat anteriorment l'adquisició mitjançant la donació de la fàbrica de filats denominada La Porchá l'any 2011, fet que es va consolidar en un acte públic d'agraïment al donant, el Sr. José Manresa Espadas i la família en un acte públic el passat 15 d'abril de 2023. Este immoble incorporat a l'inventari de propietats d'este ajuntament està previst rehabilitar-lo com a centre d'interpretació i s'ha catalogat en la proposta del catàleg de proteccions del terme municipal de Callosa de Segura.

- Pel que fa a la Casa Obrador, s'han considerat diverses opcions dels immobles que encara hi ha en el nucli urbà i s'ha buscat la millor opció. Finalment, gràcies a la generositat de la Sra. Ángeles Herrero Pahisa, s'ha aconseguit segons escriptura de donació que siga incorporat a l'inventari municipal este immoble situat al carrer del Calvari, 22, en memòria del seu espòs, el Sr. Antonio Amorós Ramón, i els seus pares, el Sr. José Amorós Mora i la Sra. Teresa Ramón Lidón, i que va ser presentada en públic agraïment a la donant i la seua família el 15 d'abril de 2023, amb una placa en què se'l denomina "Casa Museu Obrador de Cànem del Tio José El Puneta"; en estos moments, es troba en estudi la rehabilitació i posada en valor com a habitatge típic de l'època i obrador de cànem visitable.

A més d'este obrador ja de propietat municipal, en el catàleg de proteccions patrimonials s'han proposat tres obradors més amb protecció ambiental ubicats al carrer de la Rambla Alta, 36 (fitxa C03BC-PGA); carrer de Jaume I el Conqueridor, 33 (fitxa C04BC-PGA), i carrer del Viacrucis, 10 (fitxa C04BC-PGA).

- Pel que fa a la bassa de coure el cànem, s'ha documentat i inclòs el catàleg de proteccions culturals elaborat l'any 2022, i s'ha proposat per a la seua protecció integral com a bé de rellevància local amb la fitxa C10BRL-PGI, incloent-hi la parcel·la a què pertany, amb una superfície de 1.332 metres quadrats, ubicada al barri del Palmerar, al costat del Museu del Cànem, amb protecció ambiental, la propietat de la qual és privada amb un ús proposat d'element d'interés etnològic. S'ha plantejat a la propietat diverses possibilitats d'ús o adquisició seguint esta tramitació per a incorporar-la definitivament al patrimoni municipal, i es manté la bona disposició del seu propietari que hi facilita l'accés en les visites organitzades en la ruta de l'arquitectura del cànem.

Sobre este tema, i coneixedors d'altres basses existents en l'horta, es treballa en la seua localització i inventari, per a la qual cosa s'ha

en nuestra localidad y de salvaguarda y promoción de esta seña de identidad no solo de Callosa de Segura, sino de la Comunitat Valenciana.

Para ello se han llevado a cabo las siguientes acciones para la protección y reconocimiento de la Cultura del Cáñamo, como las siguientes:

- Se está llevando una gestión continua de relación y colaboración con la Escuela de los Trabajos del Cáñamo y sus monitores, atendiendo sus demandas, asistiendo sus necesidades de espacio con sala para reuniones y demás gestiones, almacén para su material, sala para talleres y cursos, programación de los mismos para renovación de sus componentes, financiación de actividades, promoción de las mismas, estrecha relación a la hora de asesoramiento por parte de sus miembros sobre las peculiaridades de esta fibra, colaboración desinteresada de los monitores en las visitas guiadas al Museo del Cáñamo, rutas, demostraciones, asistencias a ferias, apoyo logístico, etc. Reconociendo todo el mérito que tienen por este incansable trabajo altruista en beneficio de la cultura del cáñamo, con la concesión honoraria municipal de la Medalla Mérito a Labor Cultural en el año 2019 y la denominación del Museo del Cáñamo con el nombre de Museo del Cáñamo Roque Francisco Albert Lucas, por su entrega al que fue fundador del museo y sus demostraciones, así como director de esta Asociación de monitores.

- En cuanto a la parcela de huerta en estos años se han realizado plantaciones conveniadas con agricultores y propietarios de la localidad con la finalidad de obtener cáñamo para las exhibiciones tanto en el Museo como en las demostraciones de estos trabajos. Pero para fortalecer más si cabe la dedicación de terrenos agrícolas, se han habilitado parcelas en terreno agrícola cercano al edificio que alberga el Museo del Cáñamo para cultivos por parte de los callosinos como «huertos urbanos» dejando una importante parte de este para cultivo de Cáñamo cada año, sembrándose en 2023 el 31 de marzo.

- En cuanto a los inmuebles en los que se ha llevado a cabo estos trabajos tanto en su fase agrícola como industrial, ya se ha comentado anteriormente la adquisición mediante donación de la fábrica de hilados denominada «La Porchá» en el año 2011, consolidando la misma en acto público de agradecimiento al donante, don José Manresa Espadas y familia en acto público el pasado 15 de abril de 2023. Dicho inmueble incorporado al inventario de propiedades de este Ayuntamiento, está previsto rehabilitarlo como centro de interpretación y se ha catalogado en la propuesta del Catálogo de Protecciones del Término Municipal de Callosa de Segura.

- Referente a la Casa Obrador, se han barajado varias opciones de los inmuebles que aún existen en el casco urbano, buscando la mejor opción. Finalmente, gracias a la generosidad de doña Ángeles Herrero Pahisa, se ha conseguido según escritura de donación, que sea incorporada al inventario municipal este inmueble ubicado en la calle Calvari, 22, en memoria de su esposo don Antonio Amorós Ramón y sus padres don José Amorós Mora y doña Teresa Ramón Lidón, y que fue presentada en público agradecimiento a la donante y su familia el 15 de abril de 2023, con una placa en la se le denomina «Casa Museo Obrador de Cáñamo del Tío José EL Puneta», encontrándose en estos momentos en estudio su rehabilitación y puesta en valor como vivienda típica de la época y Obrador de Cáñamo visitable.

Además de este Obrador ya de propiedad municipal, en el Catálogo de Protecciones Patrimoniales, se han propuesto tres obradores más con protección ambiental situados en la calle Rambla Alta, 36 (ficha C03BC-PGA); calle Jaime I El Conquistador, 33 (ficha C04BC-PGA) y Calle Vía Crucis, 10 (ficha C04BC-PGA).

- Referente a la balsa de cocer el cáñamo, se ha documentado e incluido el Catálogo de Protección Culturales elaborado en el año 2022, proponiendo para su protección integral como Bien de Relevancia Local con la ficha C10BRL-PGI, incluyendo la parcela a la que pertenece con una superficie de 1.332 metros cuadrados ubicada en el barrio del Palmerar, junto al Museo del Cáñamo, con protección ambiental, siendo propiedad privada con un uso propuesto de Elemento de interés etnológico. Se ha planteado a la propiedad diversas posibilidades de uso o adquisición siguiendo esta tramitación para su incorporación definitiva al patrimonio municipal, manteniéndose la buena disposición por su propietario facilitando el acceso en las visitas organizadas en la Ruta de la Arquitectura del Cáñamo.

Al respecto y conocedores de otras balsas existentes en la huerta, se está trabajando en su localización e inventario para lo que se ha mante-

mantingut contacte des de la Regidoria de Museus i Patrimoni Cultural amb agricultors i personal o responsables del Jutjat Privatiu d'Aigües.

Amb tot el que s'ha exposat, es demostra el treball en estos anys que s'ha portat a terme i, a més, altres accions de caràcter més global i promocional de la cultura del cànem per a, mitjançant el seu desenvolupament, posar en valor esta singularitat i bé immaterial que cal protegir. Estes actuacions consistixen en el següent:

- Contractació d'un equip multidisciplinari l'abril de 2020 per a l'elaboració d'un catàleg de proteccions culturals, subvencionat per la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, i presentació de la justificació i el catàleg proposat el 20 de novembre de 2020 a esta conselleria. En este catàleg, com ja s'ha enumerat anteriorment, s'han inclòs diversos béns immobles que cal protegir, s'ha creat una fitxa només per a la tècnica del cànem: fase agrícola (fitxa C01BIRL) i la tècnica del cànem: fase industrial (fitxa C02BIRL).

- Quant a inversions en el Museu del Cànem, s'han dut a terme les següents actuacions per a la seua modernització i millor coneixement de continguts als visitants, com ara la realització d'un fullet el 2017, la instal·lació d'un canó/projector d'imatge per a projecció de documentals, la realització de grans panells il·lustratius sobre cada fase del procés del cànem el 2018, la instal·lació de huit monitors per a explicar cada un dels oficis i les fases del cànem el 2019, a més de la realització de vídeos per a explicar breument de manera concisa i clara cada un dels oficis, amb subtítols per a persones amb mancances auditives i sons peculiars de cada un dels utensilis d'estos oficis; la instal·lació de banderoles promocionals del museu a l'exterior, així com senyalística i informativa el 2021; la instal·lació d'equips de so per a ambientació sonora i gravació d'estos el 2022 i l'adquisició de 30 audioguies per als visitants; la renovació de càmeres de videovigilància i d'equips de seguretat antiintrusos i preventius d'incendis; l'elaboració d'una guia didàctica destinada als escolars d'Educació Primària el 2022, etc.

- S'ha dut a terme el contracte per a la redacció d'un projecte com a acció per a la subvenció Erasmus+, que naix després de la necessitat de fomentar la indústria del cànem, ciutat per la qual se'ns coneix, mitjançant la formació, i fer prevaldre en el temps esta indústria tan arrelada a Callosa de Segura. Erasmus + és un programa de la Unió Europea per a l'educació i la formació, la joventut i l'esport, com a cooperació entre organitzacions i institucions.

- També s'ha dut a terme des de la Regidoria de Turisme, Museus i Patrimoni Cultural la incoació d'expedient per a la contractació el gener de 2022 de servicis per a la redacció d'una memòria valorada per a l'estudi del cànem històric, en què mitjançant este document s'articulen les actuacions, amb l'exposició de cada una d'estes, sobre els diferents llocs i aspectes relacionats amb este patrimoni cultural material, arquitectònic i immaterial de Callosa de Segura. I s'ha contractat este treball sota el títol "Actuacions associades al cànem històric a Callosa de Segura", que forma part d'un ambiciós projecte Pla de sostenibilitat de desenvolupament en destinació, aprovat per unanimitat pel Ple municipal el 3 de març de 2023, perquè s'ha sol·licitat una subvenció als fons europeus Next Generations.

En esta proposta s'inclouen els apartats següents:

- Museu del Cànem. Remodelació de la museografia, incorporació de porxada, bassa i obrador.

- Casa Museu. Centre d'interpretació de l'horta, bassa, horta urbana, barraca i sènia.

- Casa museu urbana. Obrador.

- La relació del Museu del Cànem amb associacions de l'àmbit empresarial i agrícola és constant dins de les investigacions, accions i iniciatives com la duta a terme. Per això enguany es va posar en marxa una taula de treball per a conjuminar esforç d'administracions, empresaris, agricultors, sindicats agraris, universitats, personalitats i investigadors sobre el cànem i els seus nous usos, etc. per a reactivar l'estudi i posada de nou d'esta fibra tèxtil tant en el vessant agrícola com empresarial i comercial. En este sentit, es posa en marxa un pla estratègic del cànem i al mateix temps es contracta la redacció d'un pla operatiu de cànem a Callosa de Segura. Esta proposta sorgix de la Taula del Cànem, constituïda el 2 de desembre de 2021 i presentada als mitjans el 21 de desembre d'eixe any, i que amb les reunions i posades en comú des del començament de l'any 2022, es vol materialitzar i plantejar seriosament este tema que començarà a principis d'octubre i desenvolupar-se per a establir vies d'accessos a subvencions i altres fonts de

nido contacto desde la concejalía de Museos y Patrimonio Cultural con agricultores y personal o responsables del Juzgado Privativo de Aguas.

Con todo lo expuesto, se demuestra el trabajo en estos años, llevando a cabo además otras acciones de carácter más global y promocional de la Cultura del Cáñamo para que, mediante su desarrollo poner en valor esta singularidad y bien inmaterial a proteger. Tales actuaciones consisten en lo siguiente:

- Contratación de un equipo multidisciplinar en abril de 2020 para la elaboración de un Catálogo de Protecciones Culturales, subvencionado por la Conselleria de Educación, Cultura y Deportes, presentando su justificación y Catálogo propuesto el 20 de noviembre de 2020 a esta Conselleria. En dicho catálogo como ya se ha enumerado anteriormente se han incluido varios bienes inmuebles a proteger, creado una ficha solo para la Técnica del Cáñamo: Fase Agrícola (ficha C01BIRL) y Técnica del Cáñamo. Fase Industrial ((ficha C02BIRL).

- En cuanto a inversiones en el Museo del Cáñamo se han llevado a cabo las siguientes actuaciones para su modernización y mejor conocimiento de contenidos a los visitantes, tales como realización de un folleto en 2017, instalación de un cañón/projector de imagen para proyección de documentales; realización de grandes paneles ilustrativos sobre cada fase del proceso del cáñamo en 2018; instalación de ocho monitores para explicar cada uno de los oficis y fases del cáñamo en 2019, además de la realización de vídeos para explicar brevemente de manera concisa y clara cada uno de los oficis, con subtítulos para personas con carencias auditivas y sonidos peculiares de cada uno de los utensilios de estos oficis; instalación de banderolas promocionales del museo en el exterior, así como señalética e informativa en 2021; Instalación de equipos de sonido para ambientación sonora y grabación de los mismos en 2022 y adquisición de 30 audioguías para los visitantes; renovación de cámaras de video-vigilancia y de equipos de seguridad anti-intrusos y preventivos de incendios; elaboración de una Guía Didáctica destinada a los escolares de educación primaria en 2022, etc.

- Se ha llevado a cabo el contrato para la redacción de un proyecto como acción para la subvención Erasmus+, que nace tras la necesidad de fomentar la industria del cáñamo, ciudad por la que se nos conoce, mediante la formación, haciendo prevalecer en el tiempo esta industria tan arraigada a Callosa de Segura. «Erasmus +» es un Programa de la Unión Europea para la Educación y la formación, la juventud y el deporte, como cooperación entre Organizaciones e Instituciones.

- También se ha llevado a cabo desde la concejalía de Turismo, Museos y Patrimonio Cultural la incoación de expediente para la contratación en enero de 2022 de servicios para la redacción una memoria valorada para el estudio del Cáñamo Histórico, en el que mediante este documento se articulen las actuaciones, con la exposición de cada una ellas, sobre los diferentes lugares y aspectos relacionados con este patrimonio cultural material, arquitectónico e inmaterial de Callosa de Segura. Contratando este trabajo bajo el título Actuaciones asociadas al cáñamo histórico en Callosa de Segura que forma parte de un ambicioso proyecto Plan de Sostenibilidad de Desarrollo en Destino, aprobado por unanimidad por el Pleno Municipal el 3 de marzo de 2023, para que se ha solicitado subvención a los Fondos Europeos Nex Generations.

En dicha propuesta se incluyen los siguientes apartados:

- Museo del Cáñamo. Remodelación de la museografía, incorporación de porchá, balsa y Obrador.

- Casa Museo. Centro de interpretación de la Huerta, balsa, huerta urbana, barraca y noria.

- Casa-museo urbana. Obrador.

- La relación del Museo del Cáñamo con asociaciones del ámbito empresarial y agrícola es constante dentro de las investigaciones, acciones e iniciativas como la llevada a cabo por ello este año se puso en marcha una mesa de trabajo para aunar esfuerzo de administraciones, empresarios, agricultores, sindicatos agrarios, universidades, personalidades e investigadores sobre el cáñamo y sus nuevos usos, etc. con la reactivar el estudio y puesta de nuevo de esta fibra textil tanto en su vertiente agrícola como empresarial y comercial. Para ello se pone en marcha un plan estratégico del cáñamo y al mismo tiempo se contrata la redacción de un Plan Operativo de Cáñamo en Callosa de Segura. Esta propuesta surge de la Mesa del Cáñamo, constituïda el 2 de diciembre de 2021 y presentada a los medios el 21 de diciembre de ese año, y que con las reuniones y puestas en común desde inicio del año 2022, se quiere materializar y plantear seriamente este tema que comenzará a primeros de octubre a desarrollarse para establecer vías de accesos a

finançament que promoguen este cultiu i l'elaboració de productes de cànem, i tindrà com a seu el Museu del Cànem Roque Francisco Albert Lucas. Este pla va ser aprovat en ple per unanimitat dels assistents el 30 de març de 2023.

Amb tot el que s'ha exposat anteriorment, unit a les nombroses visites al museu d'associacions, escolars, investigadors, etc., la realització d'exposicions de peces recuperades, demostracions d'estos treballs i conferències; l'aposta per la innovació i modernització en el discurs expositiu del Museu, l'acció emprendedora de promoció de la nova industrialització del cànem, d'ús d'estes fibres tèxtils i la investigació de la productivitat d'este; l'exposició d'esta cultura que alberga el Museu del Cànem a través de xarxes socials o programes de televisió d'àmbit local, autonòmic i nacional; la disposició sempre oberta i col·laboradora dels components de l'Escola dels Treballs del Cànem que dediquen el seu temps a ensenyar i transmetre estos oficis artesanals, fan que l'impacte sociocultural i científic quede patent en cada una de les activitats que es fan al llarg de l'any, en un museu, com a nexa d'unió d'esta cultura del cànem, que té els seus fons informatitzats a través del Servei Valencià d'Inventaris de la Generalitat Valenciana. La ciutat de Callosa de Segura presumix d'una tradició sociocultural que recull tradicions, costums i vivències que continuen actives en molts dels habitants del municipi en sentir-se part d'este.

5.3. Identificació de riscos i diagnòstic

Més enllà de la vulnerabilitat inherent a la seua condició d'element del patrimoni cultural immaterial, la cultura del cànem de Callosa de Segura resulta especialment vulnerable per tractar-se d'una manifestació cultural basada en bona part en la pervivència de pràctiques i formes de vida de l'època preindustrial, intensives en coneixement, organització comunitària i treball humà, econòmicament poc o gens competitives en l'escenari de la globalització.

A este fet s'afeg el tabú que envolta el cànem sobre l'errònia assimilació de les varietats de cànem industrial amb la varietat de cànem cultivada per a consum lúdic, en el context de la prohibició i la persecució global del tràfic de drogues.

6. Valoració i justificació de la declaració

La cultura del cànem present a Callosa de Segura és posseïdora d'uns valors que la fan única:

Valor històric: ja que la producció agrícola de cànem i la seua transformació artesanal ha sigut un capítol fonamental de l'economia i la sociabilitat local a Callosa de Segura al llarg d'un mil·lenni, entre la creació de l'horta d'Orihuela i Callosa en temps andalusí i la crisi de la dècada del 1960. Callosa ha sigut per segles el centre de referència de la producció i la transformació del cànem a escala comarcal, i en el moment del màxim històric de producció es va tindre la capitalitat de l'agroindústria del cànem a escala de la Comunitat Valenciana i espanyola.

Valor identitari a doble escala. D'una banda, per al grup humà que treballa tot l'any per a garantir-ne la transmissió, integrat pels antics treballadors i els defensors del patrimoni local organitzats entorn del Museu i l'Escola del Cànem. D'altra banda, per a la comunitat local en general, conscient que la producció agrícola del cànem i la indústria artesanal derivada ha sigut un dels factors que més ha contribuït a la definició de la personalitat cultural local. La comunió dels callosins amb el grup encarregat de la transmissió dels sabers tradicionals es fa evident en la multitudinària i festiva participació de la participació local en les activitats del museu i l'escola. La inserció de les demostracions nacionals de treballs del cànem en ple cicle de les festes patronals és bona mostra de la contribució de la cultura del cànem al reforçament d'una identitat local orgullosa dels seus fonaments agroindustrials.

Valor etnològic: per ser un factor de transmissió i revitalització d'altres elements del patrimoni cultural valencià. La cultura del cànem de Callosa de Segura es troba estretament associada a altres valuoses manifestacions culturals i elements tangibles del nostre patrimoni intangible, com són el paisatge cultural de l'horta i l'agricultura tradicional de regadiu, o els oficis artesanals relacionats amb el tèxtil, el calçat i la producció de ferramentis. El manteniment i la potenciació de la cultura del cànem pot contribuir decisivament a la salvaguarda d'estos tradicions, totes estes amenaçades per la devaluació o pèrdua de la significació econòmica que constituïx la seua raó de ser.

subvenciones y otras fuentes de financiación que promuevan este cultivo y la elaboración de productos de cáñamo, teniendo como sede el Museo del Cáñamo «Roque Fco. Albert Lucas». Este Plan fue aprobado en Pleno por unanimidad de los asistentes el 30 de marzo de 2023.

Con todo lo expuesto anteriormente, unido a las numerosas visitas al museo de asociaciones, escolares, investigadores, etc.; la realización de exposiciones de piezas recuperadas, demostraciones de estos trabajos y conferencias; la apuesta por la innovación y modernización en el discurso expositivo del museo; la acción emprendedora de promoción de la nueva industrialización del cáñamo, de uso de esas fibras textiles y la investigación de la productividad del mismo; la exposición de esta cultura que alberga el Museo del Cáñamo a través de redes sociales o programas de televisión de ámbito local, autonómico y nacional; la disposición siempre abierta y colaboradora de los componentes de la Escuela de los Trabajos del Cáñamo que dedican su tiempo a enseñar y transmitir estos oficios artesanales, hacen que el impacto sociocultural y científico quede patente en cada una de las actividades que se realizan a lo largo del año, en un Museo como punto de unión de esta Cultura del Cáñamo que tiene sus fondos informatizados a través del Servicio Valenciano de Inventarios de la Generalitat Valenciana. La Ciudad de Callosa de Segura presume de una tradición sociocultural que recoge tradiciones, costumbres y vivencias que siguen activas en muchos de los habitantes del municipio al sentirse parte de este.

5.3. Identificación de riesgos y diagnóstico

Más allá de la vulnerabilidad inherente a su condición de elemento del patrimonio cultural inmaterial, la cultura del cáñamo de Callosa de Segura resulta especialmente vulnerable por tratarse de una manifestación cultural basada en buena medida en la pervivencia de prácticas y formas de vida de la época preindustrial, intensivas en conocimiento, organización comunitaria y trabajo humano, económicamente poco o nada competitivas en el escenario de la globalización.

A este hecho se añade el tabú que rodea el cáñamo sobre la errónea asimilación de las variedades de cáñamo industrial con la variedad de cáñamo cultivada para consumo lúdico, en el contexto de la prohibición y la persecución global del tráfico de drogas.

6. Valoración y justificación de la declaración:

La cultura del cáñamo presente en Callosa de Segura es poseedora de unos valores que la hacen única:

Valor histórico: puesto que la producción agrícola de cáñamo y su transformación artesanal ha sido un capítulo fundamental de la economía y la sociabilidad local en Callosa de Segura a lo largo de un milenio, entre la creación de la huerta de Orihuela y Callosa en tiempos andalusíes y la crisis de la década del 1960. Callosa ha estado por siglos el centro de referencia de la producción y transformación el cáñamo a escala comarcal, y en el momento del máximo histórico de producción va atenerse la capitalidad de la agroindustria del cáñamo a escala de la Comunidad Valenciana y española.

Valor identitario a doble nivel. Por un lado, para el grupo humano que trabaja todo el año para garantizar su transmisión, integrado por los antiguos trabajadores y los defensores del patrimonio local organizados en torno al Museo y la Escuela del Cáñamo. De otra, para la comunidad local en general, consciente que la producción agrícola del cáñamo y la industria artesanal derivada ha sido uno de los factores que más ha contribuido a la definición de la personalidad cultural local. La comunió de los callosinos con el grupo encargado de la transmisión de los saberes tradicionales se hace evidente en la multitudinaria y festiva participación de la participación local en las actividades del Museo y la Escuela. La inserción de las Demostraciones Nacionales de Trabajos del Cáñamo en pleno ciclo de las fiestas patronales es buena muestra de la contribución de la cultura del cáñamo al reforzamiento de una identidad local orgullosa de sus fundamentos agro-industriales.

Valor etnológico: por ser un factor de transmisión y revitalización otros elementos del patrimonio cultural valenciano. La Cultura del Cáñamo de Callosa de Segura se encuentra estrechamente asociada en otras valiosas manifestaciones culturales y elementos tangibles de nuestro patrimonio intangible, como son el paisaje cultural de la huerta y la agricultura tradicional de regadío, o los oficios artesanales relacionados con el textil, el calzado y la producción de herramientas. El mantenimiento y la potenciació de la cultura del cáñamo puede contribuir decisivamente a la salvaguarda de estas tradiciones, todas ellas amenazadas por la devaluación o pérdida de la significación económica que constituye su razón de ser.

Valor tecnològic: la cultura del cànem de Callosa de Segura constitueix un magnífic exemple de la fonamentació del creixement econòmic en la divisió del treball al llarg de l'era preindustrial. En una economia dependent del treball animal i humà, la forma més senzilla d'augmentar la productivitat del treball era la divisió del procés productiu en fases delimitades i integrades en una seqüència productiva. A Callosa de Segura es pot assistir hui dia a la reproducció de totes les fases del procés productiu preindustrial del cànem. Per ser un magnífic exemple de la fonamentació del creixement econòmic en la divisió del treball al llarg de l'era preindustrial. En una economia dependent del treball animal i humà i de l'energia hidràulica i eòlica, la manera d'augmentar la productivitat del treball més senzilla era la divisió del procés productiu en fases molt delimitades i integrades en una seqüència productiva. A Callosa de Segura es pot assistir hui dia a la reproducció de totes les fases del procés productiu preindustrial del cànem.

Valor científic: la cultura del cànem de Callosa de Segura va ser el fonament entorn del qual els doctors Ricardo Flores Marco i Antonio Barbero Carnicero van descriure per primera vegada la cannabiosi o malaltia del cànem, i van fer així que Callosa de Segura figure en els annals de la ciència mèdica.

Valor filològic: el vocabulari específic de la cultura del cànem constitueix un tresor lèxic que reflecteix la persistència en l'actualitat dels termes emprats a Callosa de Segura fins al segle XVII.

Pels valors patrimonials, els atributs i les circumstàncies anteriorment assenyalats pot qualificar-se indubtablement la cultura del cànem de Callosa de Segura com un element del patrimoni cultural valencià. És per això mereixedora d'integrar-se dins dels béns d'interès cultural (BIC) pel seu excepcional grau de singularitat i representativitat patrimonial, pel fet que Callosa haja sigut inqüestionablement la capital històrica del cànem a la comarca del Baix Segura, a la Comunitat Valenciana i a Espanya; per constituir un cresol del patrimoni cultural valencià, en particular, pel que fa al manteniment de l'agricultura tradicional de l'horta i els oficis de la fusta, el tèxtil, el calçat i la metal·lúrgia, i per a conservar la seqüència íntegra dels treballs que constitueixen el procés de producció agrícola i transformació artesanal del cànem.

Valor tecnológico: la cultura del cáñamo de Callosa de Segura constituye un magnífico ejemplo de la fundamentación del crecimiento económico en la división del trabajo a lo largo de la era preindustrial. En una economía dependiente del trabajo animal y humano, la forma más sencilla de aumentar la productividad del trabajo era la división del proceso productivo en fases delimitadas e integradas en una secuencia productiva. En Callosa de Segura se puede asistir hoy en día a la reproducción de todas las fases del proceso productivo preindustrial del cáñamo. Por ser un magnífico ejemplo de la fundamentación del crecimiento económico en la división del trabajo a lo largo de la era preindustrial. En una economía dependiente del trabajo animal y humano y de la energía hidráulica y eólica, la forma de aumentar la productividad del trabajo más sencilla era la división del proceso productivo en fases muy delimitadas e integradas en una secuencia productiva. En Callosa de Segura se puede asistir hoy en día a la reproducción de todas las fases del proceso productivo preindustrial del cáñamo.

Valor científico: la cultura del cáñamo de Callosa de Segura fue el fundamento en torno al cual los doctores Ricardo Flores Marco y Antonio Barbero Carnicero describieron por primera vez la «cannabiosis» o enfermedad del cáñamo, haciendo que Callosa de Segura figure en los anales de la ciencia médica.

Valor filológico: el vocabulario específico de la cultura del cáñamo constituye un tesoro léxico que refleja la persistencia en la actualidad de los términos empleados en Callosa de Segura hasta el siglo XVII.

Por los valores patrimoniales, los atributos y las circunstancias anteriormente reseñadas puede calificarse indudablemente la cultura del cáñamo de Callosa de Segura como un elemento del patrimonio cultural valenciano. Es por ello merecedora de integrarse dentro de los Bienes de Interés Cultural (BIC) por su excepcional grado de singularidad y representatividad patrimonial, por el hecho que Callosa haya sido incuestionablemente la capital histórica del cáñamo en la comarca del Baix Segura, en la Comunidad Valenciana y en España; para constituir un crisol del patrimonio cultural valenciano, en particular en cuanto al mantenimiento de la agricultura tradicional de la huerta y los oficios de la madera, el textil, el calzado y la metalurgia; y para conservar la secuencia íntegra de los trabajos que constituían el proceso de producción agrícola y transformación artesanal del cáñamo.